

Csicsay Alajos

A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus

Az előző Katedra-számban összegeztem, hogy kiknek aposztrofálják ma a pedagógusokat. Óhatatlanul felvetődik a kérdés, hogy e szempontból lényegében mi változott meg az ógörögök óta, akkortól, hogy náluk a pedagógusok még rabszolgák voltak. A 19. század végére pedig, legalábbis a Kárpát-medencében, a *nemzet napszamosai* rangra emelték őket. Igaz, Gárdonyi Géza fogalomtárában már mint lámpásokkal találkozhatunk velük, kiktől hosszú időn át azt várták el, hogy a szürke szegénységben tengődő falvak és tanyák apraja-nagyjának az ő pislákoló szellemi fényük világítsa be a semmibe vezető utat. Ők legyenek rajta az értelemfaragó napszamosok. De ugyan ki tudja ma már, hogy régen kik voltak a napszamosok? Hát azok a balszerencsés, falusi nincstelének, akik koldulni szégyelltek, inkább, amíg fel tudták emelni a kézi szerszámokat, hajlandók voltak a napszámnak nevezett, éhbérért napestig robotolni, ha elvéve munkába szólította őket valaki. Mindaddig gürcöltek, amíg ki nem dőltek a sorból. Ezek után, azt hiszem, nem kell megmagyaráznom, hogy mit jelentett az éhbér meg a pislákoló petróleumlámpás, aminek világánál Móra Ferenc egyik elbeszélésében, a „buflifejű”, tanyasi lurkó a palatáblájára körmölt ama axiómát igyekezett bebiflázni, hogy hogyan kell „törpet törppel osztani”.

Igazuk van a „*szerencsétlen pedagógus néniknek*” – sugárzó bölcsességgel így titulálta őket jó múltkor egy fennhéjázó tévés politikai propagandista –, ha az elektronikát és a mesterséges intelligenciát lefölöző, pöffeszkedő milliárdosok világában megelégedik ezeket a már régen elavult, középkori viszonyokat, meg a rájuk kiosztott statisztaszerepeket a közélet színpadán. Meg kell vallanom, nem tudom, milyen megoldást lehetne találni arra, hogy a társadalomnak e sötét zsákutcájából ki tudjon vergődni a tanítói szakma. Ugyanis nem túlzás, ha azt mondom, ez egyáltalán nem regionális tanügyi probléma, hanem, bármilyen merészen hangzik is, egész Európát, hacsak nem az egész világot gúzsba kötötte gordiuszi csomó. Én csupán arra merek vállalkozni, hogy felvázolom azokat a próbálkozásokat, amelyek nálunk az elmúlt közel 200 év alatt, vagyis a reformkortól a 21. század elejéig, a közművelődés megvalósítása és fejlesztése, meg persze az elébe gördített akadályok elhárítása érdekében történtek.

Az első *tanügyi kongresszus* összehívását, mint leírtam, 1848. július 20–24. között szervezték meg, ami azt jelenti, hogy rajta az érdemleges vita három napon át zajlott. Bizonyára nemcsak a között a néhány neves személyiség között, akiket felsoroltam. A második konferenciának a megrendezésére, amelyiknek a megváltoztatott megnevezése a fejezet címéből is kiderül, két év híján, Eötvös József második minisztersége idejéig, 50 esztendő kellett várnai. A késés oka jól ismert. Egybehívására 1896. július 2-től 8-ig került sor. Ekkor bukkant fel először Nagy László (1857–1931) pszichológus és pedagógus neve. Valójában „*ő vetette fel a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságában (e kongresszus összehívásának a szükségességét) azzal a céllal, hogy a tanítói kar is járuljon hozzá a millenniumi ünnepségekhez és ez alkalommal vitassa meg a közoktatás szervezetének minden ágát és a nevelésügy általános érdekű kérdéseit. (...) Témái között szerepelt: a közoktatásügy szervezetének egységesítése, ésszerűbb felépítése, az iskolák egymáshoz való viszonyának, a különböző fokú oktatási intézmények kapcsolatának tisztázása és köztük átmenet létesítése; a közoktatásügyi kormányzat szervezetének módosítása, az állami befolyás növelése, az oktatási rendszer általános hibáinak megjelölése és javítása. A tanítók módszereinek fejlesztése, az összetartozás érzésének a különböző iskolatípusok szerint egymástól elzárkózó tanítók között; a tanító- és tanárképzés reformja, egységes képesítésük,*

fegyelmi, fizetési és nyugdíjrendszerük egységesítése, a felügyelet hatékonyságának növelése”
(Nagy, 1977, 291).

Nagy László

Forrás: pszichologiatortenet.hu

Bár ez eléggé cirkalmas megfogalmazás, de azért fölöttébb érdekes. Mármost az, hogy a politikai-gazdasági rendszerek jöttek, mentek, de ezek a problémák 120 év alatt szinte változatlanul fennmaradtak. A II. egyetemes tanügyi kongresszus előkészítő munkái három évig folytak. Az előkészítő bizottság felhívásokat tett közzé, melyekben hangsúlyozta, hogy támogatni kell az oktatás nemzeti irányát, és érvényre kell juttatni a magyar nyelvet és a nemzeti műveltség elemeit minden iskolában. A kongresszusra 4 665 pedagógus jelentette be a részvételét. Ehhez azonban tudni kell, hogy egy ilyen nagy horderejű összejevetelt meg lehessen tartani, kellett egy országos szervezet, ami csak a kiegyezés után 28 évvel jöhetett létre. Ez lett a *Magyar Paedagógiai Társaság*. Ahhoz, hogy működni tudjon, be kellett indítani azt a masinériát, amit úgy hívnak, *bürokrácia*. Első lépésként ki kellett dolgozni a társaság alapszabályait, melyek 1891. szeptember 7-re álltak össze, majd azt fel kellett terjeszteni a belügyminisztériumhoz. Ám csak miután „1891. október 24-én a belügyminisztérium a társaság alapszabályait jóváhagyólag tudomásul vette, a Társaság 1892. január 5-én tarthatta meg az alakuló ülését” (<https://www.pedagogiai-tarsasag.hu>). A szervezet első elnöke *Klamárik János* (1832–1898) beszercebányai gimnáziumi tanár volt, aki 1867-től tankerületi főigazgatóként, majd ügyosztályvezetőként dolgozott a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban.

A szóban forgó tanügyi kongresszus együttes üléseit a millenniumi kiállítás ünnepi csarnokában tartották. A megnyitó beszédet *Heinrich Gusztáv* (1845–1922) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MPT akkori, azaz sorrendben a második elnöke (1891 és 1949 között négyen töltötték be e tisztséget). Utána *Wlassics Gyula* (1852–1937) jogász, közjogi író, miniszter mondott

beszédet. Wlassics 1895-től 1903-ig négy, egymás utáni kormánynak volt a vallás- és közoktatásügyi minisztere. „Elfogadott törvényeiben szerepelt a millennium alkalmából felállítandó ezer népiskola, továbbá a gazdasági irányú oktatás és a szlőjd (kézügyességi foglalkozás, barkácsolás, kézimunka) bevezetése a népiskolákban, illetve a polgári iskolákban. Nevéhez fűződik a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti szak megnyitása az egyetemen a nők számára, számos művészeti vonatkozású intézkedés, az iskolán kívüli művelődés keretében az *University Extension* (szabad egyetem) meghonosítása, stb.” (Nagy, 1977, 475). Mit is mondtunk előbb a politikáról? Ugye, azt, hogy a *politika* magyarul *közéletet* (is) jelent, a közoktatást viszont nevezhetjük népoktatásnak, mivel közügyet szolgál, így hát nem lehet más, mint *oktatáspolitiká*, amit Eötvös Józsefék tettek mindenki számára kötelezővé. Helyesebb lett volna, ha e rendszer tevékenységét kezdettől fogva *nevelés-oktatáspolitikának* nevezik, függetlenül attól, hogy bárkik legyenek is az intézmények fenntartói. Az egy más kérdés, hogy a modern demokráciákban szabad-e egy-egy politikai pártnak ideológiailag kisajátítania ezen intézményeket. Ha mégis megteszi, számolnia kell vele, hogy zűrzavart idéz elő, ami megfékezi a fejlődést.

A II. egyetemes kongresszuson 169 előadás hangzott el, melyekben az előadók 144 tételt fejtegettek, több mint ezer hozzászólásban. A fő referátumok előadói: *Berzeviczy Albert* (1853–1936) jogász, politikus, *Beke Manó* (1862–1946) matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, az ELTE Bölcsészstudományi Kar későbbi dékánja, *Alexander Bernát* (1850–1927) magyar filozófus, esztéta, színikritikus, műfordító, szintén az MTA tagja, *Waldapfel János*¹ (1866–1936), bölcsészeti doktor, főgimnáziumi tanár, pedagógiai szakíró, aki a gyermeki lélek megfigyelése, a középiskolai osztályozás és vizsgálás címen tartott előadásokat, valamint *Kármán Mór* (1843–1915) neveléstudós, egyetemi tanár volt.

Kármán Mór

Forrás: tortenelemtanitas.hu

Befejezésül annyit, hogy a II. Egyetemes Tanügyi Kongresszus lett az a fórum, amelyik a forradalom és szabadságharc leverése utáni két évtized alatt, a hazájából elüldözött vagy éppen odahaza és külföldön felnőtte vált, de hallgatásra kényszerített magyar értelmiségnek lehetőséget adott arra, hogy nyilvánosság elé lépjen. Ám ennek az értelmiségnek a színe-java éppen a felnövekvő nemzedék érdekében végzett olyan tudományos kutató munkát, ami nemzetközi szinten is felhívta magára a figyelmet.

Felhasznált irodalom

Nagy Sándor (szerk.): Pedagógiai Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, 4. kötet.
<https://www.pedagogiai-tarsasag.hu>. Letöltés ideje: 2024. 5. 27.

---

¹ Négy gyermeke közül kettő, *Eszter* és *Imre*, beírta nevét a magyar nevelés-oktatásügy történetébe. Mivel Trencsén megyében született, Imre már *Trencsényi-Waldapfel* néven szerepel, neki a fia, *László* viszont már elhagyta a Waldapfel nevet, ezért *Trencsényi László* néven vált ismertté a magyar nevelés-oktatás történetben. Róla majd az utolsó nevelésügyi kongresszus kapcsán valamelyik későbbi jegyzetemben szeretnék néhány fontos dolgot közölni.